

Kelâm Kavramı Açısından Müsned ve Müsned İleyhin Halleri

The Conditions of Musnad and Musnad Ilayh in terms of the Concept of Kalam

Şule Ağaç*

Öz

Belagat ilminde kelâmı oluşturan unsur “isnad” dır. İsnad, cümledeki öğeleri birbirine bağlamayı sağlayan, görülmeyen, yani lafzî olmayan bir bağdır. Başka ifade ile isnad, kendisinin iki rüknü olan müsnedi ve müsnedün ileyhi birbirine bağlayarak kelâmın oluşmasını sağlayan temel unsurdur. Müsnedün ileyh, hakkında yargıda bulunulan, müsned ise yargının kendisidir. İsim cümlesinde mübtedâya, fiil cümlesinde ise faile karşılık gelen unsur müsnedün ileyhtir. Yine isim cümlesinde habere ve fiil cümlesinde fiile karşılık gelen unsur müsneddir. İsnadı anlamının yegane yolu ise müsned ve müsnedün ileyhin hallerini kavramaktan geçmektedir. Ebû Ya’kûb es-Sekkâkî (ö. 626/1229), eseri Miftâhu’l-ulûm’da müsnedün ileyh ve müsnedin on dört halini ele almıştır. Bu makâlede ise makâlenin sınırları gereği müsned ve müsnedün ileyhin kelâmı oluşturmaları hasebiyle dört durumu ele alınmıştır. Bunlar Müsnedün ileyhin hazfi, zikri, takdim ve tehiri ve müsnedin hazfi, zikri, takdim ve tehiridir. Müsned ve müsnedün ileyhin bu dört durumunun isnadı oluşturmaları bakımından önemi bu makalenin ana konusunu oluşturmaktadır. Bu önem, özelde Sekkâkî’nin genelde ise diğer klasik eserlerden yapılacak bir karşılaştırma ile ortaya konulmuştur. Çünkü müsned ve müsnedün ileyhin bu dört durumu diğer durumlarının temelini teşkil etmektedir. Müsned ve müsnedün ileyhi bu dört durumu ile tanımak, kelâm kavramını da anlamının yegane yoludur. Nitekim kelâmı oluşturan müsned ve müsnedün ileyhi ancak bu dört durumda kendini gösterip görevlerini yerine getirmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Belâgat, Meâni, Müsned, Müsnedün ileyh, İsnad

Abstract

In the science of rhetoric, the element that makes up the kalam is “isnad”. Isnad is a literal invisible link that connects the basic elements of a sentence. In the other words, isnad is the basic element that provides the formation of kalam by connecting its two pillars, the musnad ilayhi and musnad. The musnad is the judgment itself, and the musnad is the one on whom the judgment is made. The element that corresponds to the addict in the noun sentence and perpetrator in the verb sentence is musnad ilayh. Again, the element that corresponds to the habar in the noun sentence and the verb in the verb sentence is musnad. The only way to understand attribution is to comprehend the state of musnad and musnad ilayh. Ebû Ya’kûb es-Sekkâkî (ö.626/1229) dealt with fourteen forms of musnad ilayh and musnad in his work. In this article, four situations of musnad and musnad ilayh are discussed because

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, sule.agac@yalova.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5867-2374, Research Article/Araştırma Makalesi, Received/Geliş Tarihi: 11/04/2023, Accepted/Kabul Tarihi: 14/08/2023, Published/Yayım Tarihi: 18/09/2023.

due to the restrictions of space in this paper. While these are the pleasure of the musnad, the mentioning of musnad, the presentation and the postponement of the musnad, while the musnad is also the pleasure, the mention, the presentations and the postponement of the musnad. The importance of these four states of musnad and musnad ilayhin in terms of forming the isnad is the main subject of this article. This importance has been demonstrated by a comparison to be made from Sekkâkî's works in particular and other classical works in general. Because these four states of musnad and musnad ilayh constitute the basis of their other states.

Keywords: al-Balâgat, al-Maaniy, al-Musnad, al-Musnad Ilayh, al-Isnad.

Giriş

Kelâm, kelimesi sözlükte “كلم” kelimesinden türetilmiştir. Bu kelime “maddi ve manevi açıdan yaralamak” anlamına gelmektedir.¹ İbn Cinnî'ye (ö.392/1002) göre yaralamak ile söz arasında şöyle bir ilişki mevcuttur. Yara vücutta açılır, söz ise gönüllerde etkili olur.² Bununla birlikte “konuşma, söz söyleme, bir fikri, bir düşünceyi anlatan söz ve ifade” gibi anlamlara da sahiptir.³

Kelimeler tek başlarına bir anlam ifade etmezler. İnsanlar arasında iletişimi sağlayan unsurlara dönüşebilmesi için birbirlerine eklenerek anlamlı yapılar haline gelmeleri gerekmektedir. İşte kelimelerin birbirleriyle oluşturdukları bu bağa belâgatçılar isnad adını vermektedirler.⁴ Belâgatçılara göre isnad, “bir kelimenin mefhumunun diğerinin mefhumuyla olumlu veya olumsuz bir ilişki içerisinde olacağı ve bir anlam ifade edeceği şekilde kelimeleri birbirine eklemektir.”⁵ Örneğin; “كتب علي” denildiğinde iki ayrı kelime olan “كتب” ve “علي” kelimeleri bir araya gelerek yeni bir anlam kazanmışlardır. “علي” kelimesi müsnedün ileyih “كتب” kelimesi ise müsneddir. Bu iki kelime arasında kurulan nispet, bu iki kelimeyi birbiri ile uyumlu ve anlamlı kılmaktadır. Bu cümleden anlıyoruz ki yazma işi Ali'ye nispet edilmiştir.⁶

¹ Ebu'l-Feth 'Usmân b. Cinnî, *el-Hasâis*, nşr. Abülhamit Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1429/2008), 1/69-70

² Ebu'l-Feth 'Usman b. Cinnî, *el-Hasâis*, 1/69-70.

³ Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem b. Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), 12/522.

⁴ Ebu Bekr Abdulkâhir b. Abdurrahman b. Muhammed Curcânî, *Delâilu'l-i'câz fî'lmi'l-me'ânî*, thk. Abdulhamid Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye 1422), 10, 128, 250; Mustafa el-Galâyânî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabîyye* (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1414/1993), 13; Recep Şentürk, “İsnad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/153-154.

⁵ Mustafa Irmak, *Haber ve İnşa*, (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 44.

⁶ Abdu'l-Fettah Feyyud Besyûni, *İlmü'l-meânî: Dirâse belâğîyye ve nakdiyye li-mesâili'l-meânî* (Kahire: Mektebetü Vehbe, ts.), 35.

İki kelime arasındaki bu nispet olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilir. Tam nispet olabildiği gibi nâkis nispet de olabilir.⁷ Bu konular mâani ilminin konusu içerisine girmektedir. Ancak bir makâlenin sınırları gereği bu makâlede sadece isnad konusu ele alınabilmektedir.

Bir sözün kelâm olabilmesi için müsned ve müsnedün ileyhe ihtiyaç vardır.⁸ Müsned ve müsnedün ileyh kavramlarını ilk kez kullanan Sîbeveyhi (ö. 180/796)'dir.⁹ Kendisi, müsned ve müsnedün ileyhi cümlede mutlaka bulunması gereken, birinin varlığı ile diğerinden istiğna edilmeyen ve söz sahibi tarafından mutlaka başvurulmuş unsurlar olarak tanımlanmaktadır.¹⁰ Kendisinden sonra gelen Abdülkâhir el-Cürçânî (ö. 471/1978), Sekkâkî (ö.626/1231) gibi nahiv alimleri bu iki kavram yerine mübtedâ-haber, fiil-fail kelimelerini kullanmışlardır. Böylece müsned-müsnedün ileyh nahivde fiil-fail, mübtedâ-haber; mantıkta ise mevzû-mahmûl anlamına gelecek şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Müsned “محکم به” “kendisiyle hüküm verilen”, “مخبر به” “kendisiyle haber verilen/bildirimde bulunulan” da denir. Müsned, fiil veya fiil mânâsında masdar, ism-i fâil, ism-i mefûl, sıfat-ı müşebbehe, ism-i tafdîl ve zarf ile onun müteallıkları da olabilir.¹¹ Müsnedün ileyhe ise “محکم عليه” “hakkında hüküm verilen” ve “مخبر عنه” “hakkında haber/bilgi verilen” de denir. Müsned ve müsnedün ileyh arasındaki nispete ise isnâd adı verilir.¹² Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken bir unsur vardır ki o da herhangi iki kelime yan yana getirilerek isnâd oluşturulamaz. Müsned ve müsnedün ileyh denilen bu iki kelime arasında bir anlam uyumu ve muhataba yeni bir şey öğretme durumunda olmak zorundadır.¹³ Bununla birlikte bir sözün kelâm olarak nitelenebilmesi için dilin gramatik yapısına uymalıdır. Anlam açısından da çelişkili ve realitede gerçekleşmesi mümkün olmayan bir şey olmamalıdır.¹⁴ Bu araştırmanın konusunu oluşturan müsned ve müsnedün ileyhinin durumları kelâm kavramı açısından incelenerek verilmesi uygun bulunmuştur. Araştırmanın sınırları gereği gerek müsnedün ileyh'in ve gerekse müsnedin dört özel durumu sırasıyla ele alınmıştır. Bunlar müsned-müsnedün ileyh'in hazfedilmesi, zikredilmesi, takdir edilmesi ve tehir edilmesidir.

⁷ Tam nispet, dinleyiciye sözün gerisini bekletmeyecek şekilde olumlu veya olumsuz bir bağ kurulmasını sağlar. Nâkis nispet ise tamamlanmamış bir ilişkiyi ifade eder. Söz sahibinin, o sözü söyledikten sonra da konuşmasına devam etmesi beklenir, yani muhatap o sözden tam bir anlam çıkaramaz ve sözün tamamlanmasını bekler. Dün gördüğüm adam... gibi.

⁸ Şentürk, “İsnad”, 23/153.

⁹ Amr İbn Usman bin Kanbera Sibeveyhi, *el-Kitâb* (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l 'İlmiyye, 2009), 1/7-8.

¹⁰ Amr İbn Usman bin Kanbera Sibeveyhi, *el-Kitâb*, 1/7-8.

¹¹ Ali el-Cundî, *el-Belâgatul-ganiyye*, (Kahire: Nahdatu Mısır, ts.), 79.

¹² Alî b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf el-Curcânî, *Kitâbu't-ta'rîfât* (Beyrut: Matbaa-i 'Âmire 1403/1983), 23; Abdülaziz 'Atîk, *İlmü'l-me'âni*, (Beyrut: Daru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, ts.), 120.

¹³ Sibeveyhi, *el-Kitâb*, 1/26-27.

¹⁴ Irmak, *Haber ve İnşa*, 51.

İslâm'da her konu, belirli bir sistem ve düzen dahilinde ilahi hükümlere bağlanmıştır. Bu hükümler, insanların günlük hayat içerisinde ihtiyaç duydukları her türlü gereksinime karşılık vererek onlara bu noktada yol gösterecek olan birer işaret konumundadır. İnsanları doğruya yönlendiren bu işaretler yüce Allah'ın buyrukları aracılığıyla ortaya konmuş, Hz. Peygamber tarafından da ahlakına uygun şekilde yaşatılarak zihinlerde soru işareti kalmaksızın detaylıca işlenmiştir. Buna rağmen yüce Allah'ın kulları için çizdiği ahlak örüntüsüne tek bir pencereden bakıp, bu evrensel örüntüyü cinsiyete indirgeyerek ayrıştırma gibi bir yanılgıya düşmek oldukça hatalı bir tutumdur. Zira değerler eğitimi kapsamında insanlara aktarılan hiçbir ilahi öğretinin alanı daraltılarak muhatap kitlesi sınırlandırılmaz. Bu bağlamda toplumun büyük bir kesimi tarafından varlığı hâlâ kadınlar üzerinden sürdürülen ahlak olgusuna açıklık getirmek ayrıca İslâm'ın bu noktada kadın ve erkeğe sergilediği adil yaklaşımdan bahsederek mevcut yanılgının ilahi hakikatini gözler önüne sermek, çalışmamızın ilk hedefidir.

Ahlak, huzur ve mutluluk noktasında insanların en temel ihtiyaçlarından birisidir. Toplumsal düzenin sarsılmaz dinamiği konumunda olan bu hayati ihtiyaç, her ne kadar kitleden kitleye değişkenlik arz eden bir öğreti bütünü temsil ediyor olsa da bu öğretiler aracılığıyla verilmek istenen mesajlar, esasında tüm insanlığı ilgilendiren kapsayıcılığı bünyesinde barındırmaktadır. Bu sebeple ahlaki öğretilerin, toplum içerisinde farklı davranış biçimleriyle ifade ediliyor olması, bunların özü itibarıyla birbirlerinden farklı olduğu anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda rahatlıkla söyleyebiliriz ki İslâm'ın emirleri ve Hz. Peygamber'in örnek yaşamı vasıtasıyla sergilenen tüm erdemli davranışlar, bütün insanlık için geçerli olan bir inanç sisteminin ahlak kurallarıdır. Pek çok insan bu kuralların neler olduğu bilgisine sahip olsa da bunların nedenselliği noktasında oldukça yetersiz kalmaktadır. Bu da işin hikmetini hakkıyla kavrayamamak gibi oldukça büyük bir problemi ortaya çıkararak bunların davranışa dökülmesine engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla bu öğretilerin neler olduğu bilgisine sahip olmak, bir toplumu ahlaken ileri taşımak için tek başına yeterli bir unsur değildir. İşte tam da bu noktada; ahlaki öğretileri bilinçsiz bir şekilde sıralayan bir kitleyi, bu öğretileri neden ve niçin uyguladığını tartışma konusu haline getirebilecek kadar şuur kazanan bir kitleye dönüştürme aşaması içerisinde zihinlere ilahi bir rota oluşturmak, bu çalışmanın diğer bir hedefi konumundadır. Ayrıca, araştırma konumuzun literatürde farklı türevlerde ele alındığı bir gerçektir. Fakat sosyal düzenin sarsılmaz dinamiklerinden birisi olan aile kurumu içerisinde, erkeklerin sergilemesi gereken ahlaki tutum ve sorumlulukları değerlendiren bu çalışmanın tek çatı altında yeterli kapsamı sunması, makalemizi erişilebilirlik açısından özgün bir noktaya taşımaktadır.

Netice itibarıyla ortaya koymaya çalıştığımız şey; İslâm'ın güzel ahlak tanımlaması içerisinde yer alan erdem yüklü değerler üzerinden, bu değerlerin içselleştirildiği evlilik birliği içerisinde erkeğe düşen sorumlulukların neler olduğuna açıklık getirerek, ahlaki öğretilerin, herkesi bağlayan ilahi hakikatler olduğunu ortaya koymaktır.

1. Müsnedün İleyh

Müsnedün ileyh bahsi, müsned bahsine öncelenmiştir. Bu da müsnedün ileyhin müsnele nazaran önemini ortaya koymaktadır.¹⁵ Çünkü müsnedün ileyh cümlede zât'ı temsil etmektedir. Müsned ise zât'a ait bir vasıftır. Bu itibarla sübut noktasında, zât sıfattan daha kuvvetlidir.¹⁶ Bu durumda müsnedin vasıf, müsnedün ileyhin ise zat olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin; “الكتاب جديد” cümlesinde “الكتاب” kelimesi müsnedün ileyhtir ve zattır. “جديد” kelimesi ise müsneddir ve sıfattır. Aradan günler, aylar ve yıllar geçse ve kitap eskise, zat yani “kitap” sabit kalırken, sıfat yani “yeni” kelimesi değişmek durumunda kalıp “eski” kelimesine dönüşmek zorunda olacaktır.¹⁷ Görüldüğü üzere müsnedün ileyh fiil cümlesi ya da isim cümlesinin rükünlerinden biridir. Cümlenin sabit rükününü oluşturmaktadır. Müsned ise bundan farklıdır. Cümlenin değişken kısmını oluşturmaktadır.

Müsnedün ileyhin çeşitli durumları söz konusudur. Bunlar sırasıyla; Müsnedün ileyhin, hazfedilmesi, zikredilmesi, takdim ve tehir edilmesidir.

1.1. Müsned İleyhin Hazfedilmesi

Sekkâkî (ö. 626/1229) *Miftâhu'l-'Ulûm* adlı eserinde müsnedün ileyhin hazfedilmesini zikredilmesine öncelenmiştir. Kendisinden sonra *Miftâhu'l-'Ulûm*'a şerh yazan Kazvînî de Sekkâkî'nin yolundan gidip müsned ileyhin hazfedilmesini¹⁸ zikredilmesine öncelenmiştir. Bu, böylece oluşan bir gelenek haline gelmiştir. Nitekim Müsned İleyhin hazfedilmesinin zikredilmesine olan önceliğinin sebebi bir hâdisin yokluğunun, varlığından önce gelmesidir. Çünkü bir hâdis varlığa geçmeden önce yoktur. Genel anlamda da bilinir ki yokluk, varlıktan önce gelmektedir. Bu anlamda hazif yokluk, zikir ise varlık demektir. Bundan dolayı müsnedün ileyhin önce yokluğu yani hazfi, sonra varlığı yani zikri ele alınmıştır.¹⁹

Teftâzânî'ye (ö. 792/1390) göre ise hazifin gerçekleşebilmesi için ise makamın hazfe uygun bir makam olması gerekmektedir. Makamın uygunluğu ise ancak muhatabın müsnedün

¹⁵ Ebi Yakup Yusuf bin Muhammed bin Ali es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm* (Lübnan: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1435, 2014), 266.

¹⁶ Atîk, *İlmü'l-me'ânî*, 122.

¹⁷ Ali Bulut, *el-Belâğa Müyessere* (İstanbul: İFAV, 2016), 37.

¹⁸ Kazvînî Müsned İleyhin cümlede olmayışı için “hazif/düşürme”, müsnedin cümlede olmayışı için ise “terk” lafzını kullanmıştır. Çünkü ona göre müsnedün ileyh cümlenin temel rükündür ve ona olan ihtiyaç fazladır. Müsnedün ileyh cümlede zikredilmediği halde sanki önceden zikredilmiş te sonradan hazfedilmiş anlamına gelsin diye “hazif” kelimesini kullanmıştır. Müsned için ise baştan terkedildiği anlamına gelsin diye “terk” kelimesini kullanmayı tercih etmiştir. Mehmet Ali Arslan, *Muhtasaru'l-Meânî Tercümesi* (Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2014), 2/23.

¹⁹ Sa'duddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer Teftâzânî, *el-Mutavvel*, trc. Zekeriya Çelik (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2019), 1/203.

ileyhiyi bildiği bir karinenin²⁰ olduğu durumda olmaktadır. Bunun dışında hazfi gerektiren nedenler²¹ vardır ki bunları şu şekilde sıralamak mümkündür.²²

1.1.1. Müsnedün ileyhın varlığına delalet eden bir karinenin bulunması sebebiyle zahiren abese düşmemek için müsnedün ileyh hazfedilir. Çünkü karine müsnedün ileyhın varlığına delalet etmektedir. Bu sebepten dolayı müsnedün ileyhi cümle içinde zikretmek abes olmaktadır. Ancak hakiki manada değil, zâhiri manada onu zikretmek abestir. Aksi halde müsnedün ileyh cümlelerin temel ögesidir. Onu zikretmek abes olamaz. Örneğin: “جاء محمد ثم ذهب” “Muhammed geldi ve gitti.” cümlesinin ikinci kısmında Muhammed ismi tekrar zikredilmeyip hazfedilmiştir. Çünkü muhatabın zihninde gidenin de “Muhammed” olduğu “sonra” bağlacı ile oluşmuştur. İkinci kez “Muhammed” ismini zikretmek abes olacağı için hazfedilmiştir.

Bu duruma şu ayette örnek olarak verilebilir: { فِي بُيُوتٍ أُذِنَ لِلَّهِ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ { فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ }²³ “Allah’ın, yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerde hiçbir ticaretin ve hiçbir alışverişin kendilerini, Allah’ı anmaktan, namazı kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymadığı birtakım adamlar, buralarda sabah akşam O’nu tesbih ederler. Onlar, kalplerin ve gözlerin dikilip kalacağı bir günden korkarlar.”²⁴

Ayette geçen “يسبح” “tesbih ederler” fiili iki farklı kırâat ile okunmuştur. Malum olarak okunduğunda fâil hazfedilmiş olarak algılanır ve sonraki ayet başında gelen “رجال” “adamlar” kelimesi bu fiilin fâili olarak yorumlanır. Ancak bu fiil meçhul olarak da okunabilir. Örneğin Şerhu’l Fevâidü’l Gıyâsiyye yazarı Nukrekâr meçhul fiil üzerinden bu ayet-i kerimeyi şerh etmeyi uygun bulmuştur. Nukrekâr’a göre bu âyette üç fâide mevcuttur.

1.1.1.1. Burada kurulması muhtemel olan üç cümle yerine sadece tek bir cümle kurulmuştur. Birinci cümle asaleten var olan zaten cümlelerin kendisidir. { يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ } “Allah o evlerde gece gündüz tesbih edilir.” cümlesidir. İkinci cümle ise var olmayan ama zihinde takdir edilen “من يسبح” “kim tesbih eder?” cümlesidir. Üçüncü cümle ise “رجال” “adamlar” şeklinde başlayan cümledir ki bu cümlelerin haberi hazfedilmiştir. “رجال” “adamlar”

²⁰ Bu karineye karine-i mücevvize denir. Çünkü müsnedün ileyh muhtabın zihninde canlıdır. Bu karine müsnedün ileyhın hazfedilmesini caiz kılmaktadır. (Misbah, s.92)

²¹ Bu nedenlere karine-i müreccaha denilmektedir. Çünkü müsnedün ileyhın hazfedilmesini, zikredilmesini tercih edilecek bir takım sebepler mevcuttur.

²² Tefâtzânî, *el-Mutavvel*, 1/203.

²³ *Kur’an-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), en-Nûr 24/36-37.

²⁴ en-Nûr 24/36-37.

kelimesine “يسبحون” fiili takdiri olarak getirilir. Dolayısıyla tek bir cümle aslında üç cümlenin anlamını içerecek şekilde zenginleştirilmiştir.

1.1.1.2. Âyet-i Kerimenin iki farklı kırâate göre okunması sonucunda iki farklı anlam oluşmaktadır. “يسبح” fiilini meçhul okuduğumuzda fâil niyabeten “له” olmaktadır ki burada fiil hakiki fâile isnad edildiği için isnad hakiki isnad olmaktadır. Ancak fiili malum olarak okuduğumuzda “له” kelimesi cümlenin aslî unsurlarından biri olmayıp meful olacağı için fadladır.

1.1.1.3. Önce kapalı olarak verilen bir hakikat daha sonra açıklanmıştır. Bu belâgi açıdan bir kâidedir ki bir durumun önce kapalı olarak ifade edilmesi daha sonra açıklanması insan fitratında daha fazla merak oluşturmaktadır. Burada Allah’ın zikredildiği ön plana alınmış ama zikreden kişilerin kimler olduğu ve özelliklerinin ne olduğu sorusunun cevabı daha sonra verilmiştir. Bu da insan fitratı gereği bir hakikate emek vererek elde etmenin emek vermeden elde etmekten daha kıymetli olduğunun bir göstergesidir. “يسبح” fiili meçhul olarak okunduğunda kendisinden sonra gelen üç zarftan birine isnad edilmek durumundadır. Bu üç zarf şunlardır; “له” “onu” (O’nu zikrederler.), “فيها” “orada” (o evlerde zikrederler), “بالغدو” (sabahları zikrederler.) Fiil bu üç zarftan “له” (O’nu zikrederler.) kelimesine isnad edilmiştir. Bu isnad hakikidir. “له” kelimesi cümlenin ana unsurlarından biri olmuştur. Tâli bir unsur değildir. Ancak diğer zarflardan “فيها” “orada” (o evlerde zikrederler) kelimesi önce gelmiştir. Bu da önem sırasından kaynaklanmıştır. Sanki o evlerin kendisinde tamamen sabah akşam zikrediyormuş gibi bir mecaz-ı akliye gidilmiştir. Daha sonra ise zaman zarfı getirilmiştir. “بالغدو” (sabahları zikrederler)²⁵

1.1.2. Müsnedün ileyh, akıl ve lafız delilinden daha güçlü olanın (yani akıl delilinin) tercih edildiğini hayal ettirmek için hazfedilir. Müsnedün ileyh zikredildiğinde lafzın delaletine, hazfedildiğinde ise aklın delaletine itimat edilir. Aklın delaleti ise her zaman lafzın delaletinden daha güçlüdür. Çünkü aklın delaletinde başka bir şeye ihtiyaç duyulmazken lafzın delaletinde lafzın varlığıyla beraber akla da ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla müsnedün ileyh hazfedildiğinde daha güçlü bir delil olan akla başvurmak zorunda kalınmaktadır. Ancak bu başvuruda akıl karineye dayanır ki bu karine de mukadder bir lafız olabilir. Bundan dolayı müsnedün ileyhinin zikri esnasında itimat tamamen lafza ait olmadığı gibi müsnedün ileyhin hazfi esnasında itimat tamamen akla ait olmadığından dolayı “hayal ettirmek” lafzı kullanılmıştır. Buna örnek olarak şu beyiti vermek yerinde olacaktır.

سَهْرٌ دَائِمٌ وَحُزْنٌ طَوِيلٌ

قَالَ لِي كَيْفَ أَنْتَ قُلْتُ عَلِيلٌ

²⁵ Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdullah b. Muhammed b. Ahmed eş-Şerif el-Huseynî en-Nisâbüri Nukrekâr, *Şerhu'l Fevâidu'l Gıyâsiyye*, (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa, 1153), 25a.

“Bana nasılsın dedi? Dedim ki: “Hasta”. Sürekli uykusuzluk ve uzun bir hüznün içindeyim.”

Şair burada kişiyi güçlü delil olan akla yöneldiğini hayal ettirmek için “أنا عليل” “ben hastayım” demek yerine müsnedün ileyh olan “أنا” kelimesini hazfederek “...قلت عليل...” demiştir.²⁶

Amcasının oğluna şikâyetinde bulunup ondan tokat yiyen şair Muğire b. Abdullah’ın şu sözleri de bu duruma örnektir.

سَرِيعٌ إِلَى ابْنِ الْعَمِّ يَلْطَمُ وَجْهَهُ
وَلَيْسَ إِلَى دَاعِي النَّدَا بِسَرِيعٍ
حَرِيصٌ عَلَى الدُّنْيَا مَضِيعٌ لِدِينِهِ
وَلَيْسَ لِمَا فِي بَيْتِهِ بِمُضِيعٍ

“Amca oğluna tokat atmaya gelince hızlıdır. Yardım isteyeneye karşı ise kesinlikle hızlı değildir.

Dünyaya karşı hırslıdır, dinini de zayı etmektedir. Evinde olan şeyleri ise kesinlikle zayı etmemektedir.”

Bu beyitte şair “هو سريع” “o hızlıdır.” demek yerine müsnedün ileyh olan “هو” “o” zamirini hazfetmiş ve beyite sadece “سريع” “hızlıdır.” diyerek başlamıştır.²⁷

Şair Abdullah b. Zübeyr el-Esedî’nin şu beyiti de yine bu konuya örnek olarak verilebilir.

سَأَشْكُرُ عَمْرًا إِنْ تَرَخَتْ مَنِيَّتِي
أَيَادِي لَمْ تَمُنْ وَإِنْ هِيَ جَلَّتْ
فَتَى غَيْرُ مَحْجُوبِ الْغِنَى عَنْ صَدِيقِهِ
وَلَا مُظْهِرُ الشُّكْوَى إِذَا التَّعَلُّ زَلَّتْ

“Şayet ömür verirse Amr’a, büyük dahi olsa sürekli olarak yaptığı iyiliklerden ötürü teşekkür edeceğim.

(O) Arkadaşından yardımını (zenginliğini) esirgemeyen ve fakir olduğunda şikâyet izhar etmeyen bir babayığittir.”

Bu beyitte de şair “هو فتى” demek yerine “فتى” demiştir.²⁸

Ebû Tamhan el-Kaynî’ye ait şu beyitte de durum aynıdır.

أَضَاءَتْ لَهُمْ أَحْسَابُهُمْ وَوُجُوهُهُمْ
دُجَى اللَّيْلِ حَتَّى نَظَّمَ الْجَزَعُ ثَاقِبُهُ
نُجُومٌ سَمَاءٍ كُلَّمَا انْقَضَ كَوْكَبٌ
بَدَا كَوْكَبٌ تَأْوِي إِلَيْهِ كَوَاكِبُهُ

“Şanları ve simaları gecenin karanlığını onlar için öylesine aydınlatır ki akik taşını delmekte olan kişi bu aydınlık vesilesiyle akik taşını gerdanlığa dizebilir.

²⁶ Sekkâkî, *Miftah*, 266.

²⁷ Sekkâkî, *Miftah*, 266.

²⁸ Sekkâkî, *Miftah*, 266.

(Onlar) semanın yıldızlarıdır. Ne zaman ki (semada) bir yıldız sönse, diğer yıldızların kendisine sığınacağı başka bir yıldız ortaya çıkar.”

Görüldüğü üzere şair “هم نجوم سماء” demek yerine “نجوم سماء” demiştir. Müsnedün ileyh olan “هم” zamirini hafzetmiştir.²⁹

Aynı durum Kur’an-ı Kerim’deki ayet-i kerimelerde de söz konusudur. {سُورَةٌ أَنْزَلْنَاهَا} “Bu bizim indirdiğimiz ve (hükümlerini) farz kıldığımız bir sûredir.”³¹ buyrulmaktadır. Bu ayette “هذه سورة” denilmeyip sadece “سورة” denilerek cümleye başlanması yeterli görülmüştür. Müsnedün ileyh olan “سورة” cümleden hafzedilmiştir.

Başka bir ayet-i kerimede ise {وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَ نَارٌ حَامِيَةٌ}³² “Onun ne olduğunu bilir misin? (O) Kızgın bir ateştir.”³³ buyrulmaktadır. Burada da “هي نار حامية” denilmesi gerekirken müsnedün ileyh olan “هي” hafzedilmiş ve “نار حامية” denilmiştir.

{فَصَبِرْ جَمِيلًا}³⁴ “Güzel bir sabır”³⁵ ve {طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ}³⁶ “Güzelce bir itaat”³⁷ ayetlerinde de iki yorumdan daha bilinene göre bu ayetlerde müsnedün ileyhler hafzedilmiştir. Birinci ayette “الذي يطلب” “Bana düşen artık güzel bir sabırdır.” şeklinde, ikinci ayet ise “منكم أو طاعتكم طاعة” “Sizden istenen ya da sizin itaatiniz makul bir itaattir.” şeklinde yorumlanmaktadır.³⁸

1.1.3. Bazen de makamın darlığı sebebiyle ya bir fırsatı kaçırma ya da bir tehlike anında kurulan cümlelerde müsnedün ileyh hafzedilebilir. İnsan, beklenmedik ani bir pozisyonla karşılaştığında hissiyatını en kestirme yoldan ifade etmek ister. Çünkü içinde bulunduğu konum sözü tabii seyrinde ifade etmeye müsait değildir. Vakit oldukça dardır ve ele geçirilmesi beklenen fırsatın elden gitme durumu söz konusudur. Ya da kişi bir tehlike anındadır ve bu tehlikenin hemen bertaraf edilmesi gerekmektedir. İşte böyle durumlarda müsnedün ileyhin hafzi, sözü en kestirme şekilde ifade etmeyi sağlayan bir unsurdur. Böyle durumlarda müsnedün ileyhin hafzine ilk değinen kişi ise Teftazânî’dir.³⁹ Örneğin bir kişi bir

²⁹ Sekkâkî, *Miftah*, 267.

³⁰ en-Nûr 24/1.

³¹ en-Nûr 24/1.

³² el-Kâri’a 101/10-11.

³³ el-Kâri’a 101/10-11.

³⁴ Yûsuf 12/18.

³⁵ Yûsuf 12/18.

³⁶ en-Nûr 24/53.

³⁷ en-Nûr 24/53.

³⁸ Sekkâkî, *Miftah*, 267.

³⁹ Teftazânî, *el-Mutavvel*, 1/68.

yılan gördüğü tehlike anında sadece “حية” “yılan” diye bağırabilir. Oysa asıl olması gereken cümle; “هذه حية” “bu yılan” dır. Bu cümlede işaret zamiri müsnedün ileyhtir ve hafzedilmiştir.⁴⁰ Başka bir örnek olarak, bir avcı avını avlama fırsatı eline geçtiğinde “غزال” “ceylan” diye bağırır. Normalde cümle “هذه غزال فصطادوه” “Bu ceylandır. Hemen onu avlayın!” olması gerekirken zamanın kısıtlı olması ve ceylanı elden kaçırma ihtimali nedeniyle cümlede müsnedün ileyh olan işaret zamiri hafzedilmiştir ve sadece “غزال” “ceylan” denilmiştir.⁴¹ Aynı şekilde, Ramazan hilalini bekleyen bir grubun içlerinden birinin: “الهلال” “hilal” diye bağırması da bu konuya verilecek örneklerden bir diğeridir.⁴² Çünkü hilalin görüldüğü haberini bir an önce duyurma isteği, söz sahibini, sözü en kısa ve yalın hali ile söylemeye sevk etmiştir.⁴³ Bu da müsnelede olan iştiyaktan nasıl müsnedün ileyhin hafzedildiğini gösteren bir örnektir.

Komşularında bir yangın olduğunu fark eden birinin yardım talebi ile dışarı çıkıp “حريق!” “yangın!” diye bağırması cümledeki olması gereken müsned ileyhi hafzetmesi aynı belagî maksada yönelik bir ifadedir. Dakikaların dahi çok önemli olduğu bu pozisyonda haberi veren kişinin “يا أيها الناس! هذا حريق هلموا!” “ey ahâli! Yangın var! Yardıma koşun!” gibi uzunca bir cümleyi kurması o an için imkansızdır.⁴⁴

1.1.4. İhtiyaç esnasında inkar edebilmek için müsnedün ileyh kasıtlı bir şekilde açıkça söylenmeyebilir ve hafzedilebilir. Örneğin başta Zeyd için sadece “فاسق فاجر” “fasıktır, facirdir.” denilip ihtiyaç esnasında “Ben onu değil başkasını kastettim.” demek için “Zeyd” kelimesi hafzedilir.⁴⁵

1.1.5. Müsned bilinen bir müsnedün ileyhe ait ise müsnedün ileyh yine hafzedilebilir. Burada aslolan müsnedin bilinmesidir. Müsned şayet biliniyorsa müsnedün ileyh hafzedilir. {فعال لما يريد}⁴⁶ “O dilediğini yapar.” veya {خالق لما يشاء}⁴⁷ “O dilediğini yaratır.” ayet-i kerimelerinde mübtedâ yani müsnedün ileyh olan kelime “الله” kelimesidir. Ancak cümlede

⁴⁰ Bulut, *el-Belâga*, 39.

⁴¹ Teftazânî, *el-Mutavvel*, 68

⁴² Serefeddin Hüseyin b. Muhammed Tîbî, *et-Tibyân fi'l-beyân*, nşr. Tevfik el-Abdüllatif Lütfullah (Kuveyt: Mensûrât Câmî'ati'l-Kuveyt, 1986) 40; Abdulhamîd Muhammed Aysevî, *Mecelletu'l-Ezher* (Kahire, 1989) 1164.

⁴³ Fadl Hasan Abbâs, *el-Belâga: Funûnuha ve efnânuhâ* (Ammân: Dârü'l-für'ân, 1407/1987), 1/266.

⁴⁴ Abbâs, *el-Belâga*, 1/266.

⁴⁵ Teftâzani, *el-Mutavvel*, 1/205.

⁴⁶ el-Bürûc 85/16.

⁴⁷ eş-Şûra 42/50.

dilediğini yapanın, dilediğini yaratanın zaten Allah olduğu bilindiği için cümlede müsnedün ileyh konumunda olan “الله” “Allah” kelimesi hazfedilmiştir.⁴⁸

1.1.6. Müsnedün ileyh dili nezih tutmak için kimi zaman hazfedilebilir. Kimi diyaloglar vardır ki ortam müstehcen bir kelimenin açıktan söylenmesine müsaade etmez. Örneğin Hz.Aişe validemiz şöyle buyurmuştur. “وما رأى مني وما رأيت منه”⁴⁹ “Ben ondan bir şey görmedim, o da benden bir şey görmedi.”

Dile alınması hoş olmayan kelimeler için hazif, her ne kadar Kur’ân’ın kendi içinde muciz bir dili olsa da Arap dili de bu muciz ifadelere zemin hazırlayan bir unsura sahiptir. Hz. Aişe (r.a.) annemiz peygamber efendimizle olan özel münasebetini biz müminlere örnek olması için anlatırken kurduğu cümlelerde hazif üslubunu kullanarak avret mahallini dile getirirken durumu en mûciz bir şekilde aktarmıştır.

1.1.7. Araplar nezdinde bazı genel kullanımlar vardır ki bu tür kullanımlar hep müsnedün ileyh ve benzerlerinin hazfi şeklinde nakledilmiştir. Bu tür kullanımlar da müsnedün ileyh hazfine örnek verilebilmektedir. Örneğin: “نعم الرجل هو زيد” şeklinde olan cümlede müsnedün ileyh olan “هو” hazfedilerek “نعم الرجل زيد” şeklinde söylenmektedir.⁵⁰

1.2. Müsnedün İleyhin Zikredilmesi

Bir cümlede olması gereken müsned ileyh zikredilmesidir. Çünkü müsnedün ileyh cümlelerin aslı yani umdesidir. Eğer hazfedilecekse mutlaka hazfe sebep olan bir karine olmalıdır. Bir karine olmadığı müddetçe müsnedün ileyh cümlede zikredilir. Ya da karineye olan güvenin zayıf olmasından dolayı ihtiyaten müsnedün ileyh cümlede zikredilir. Müsnedün ileyh zikredilmesinin sebepleri vardır ki onları şu şekilde sıralamak mümkündür.⁵¹

1.2.1. Bir mesele hakkındaki izahı artırmak için müsnedün ileyh cümlede zikredilir. {أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ} ⁵² “İşte onlar Rab’lerinden (gelen) bir doğru yol üzeredirler ve kurtuluşa erenler de işte onlardır.”⁵³ Ayet-i kerimede müsnedün ileyh olan ismi-işaret “أُولَئِكَ” kelimesi iki kez tekrarlanmıştır. Burada amaçlanan izahı ve tekidi pekiştirmektir ki o da dünyada Müslümanlar için hidayet, ahirette ise felah olduğunun bildirilmesidir. Çünkü

⁴⁸ Sekkâkî, *Miftah*, 266.

⁴⁹ Ebü'l-Kasım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed Zemahşeri, *Keşşaf*, nşr. Muhammed Abdüsselam Şahin, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2006), 2/95.

⁵⁰ Sekkâkî, *Miftah*, 266.

⁵¹ Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 1/207.

⁵² el-Bakara 2/5.

⁵³ el-Bakara 2/5.

muttakiler için hidayetle ayrıcalıklı kılınmanın sabit olduğu gibi kurtuluşla ayrıcalıklı kılınmanın da onlar için sabit olduğuna dikkat çekmek istenilmiştir.⁵⁴

1.2.2. Dinleyicinin kıt anlayışına dikkat çekmek için müsnedün ileyh zikredilebilir.⁵⁵ Öyle ki dinleyici sanki hiçbir şey anlamıyormuş gibi kabul edilir. Örneğin: “علي قال كذا” “Ali şöyle dedi” diyen birine “ماذا قال علي؟” “Ali ne dedi?” şeklinde soruda müsnedün ileyh olan “Ali” kelimesinin zikredilmesi gibi.

1.2.3. Müsnedün ileyh bir şeyi ya da bir kişiyi yüceltmek için cümlede zikredilebilir. Örneğin; “محمد نبينا، محمد شفيعنا” cümlesinde müsnedün ileyh olan “محمد” kelimesi tazim amacıyla iki kez zikredilmiştir.⁵⁶ Makam tazim makamı olabildiği gibi tahkir makamı da olabilir. Bu durumda da müsnedün ileyh zikredilebilir. Ebu Cehil, Ebu'l-Fadl, Kelb gibi bazı isimlerin zikredilmesi gibi⁵⁷.

1.2.4. Teberrük, bereket umma ve lezzet alma gayesi ile müsnedün ileyh olan kelimenin zikredilmesidir.⁵⁸ Örneğin tevhid inancına sahip birinin “الله خالق كل شيء، الله رازق كل شيء” cümlesinde müsnedün ileyh olan Allah lafzatullahını iki kez tekrar etmesi gibi. Yine Kays b. Mulavvah'ın “بِاللَّهِ يَا ظَنِّيَّاتِ الْقَاعِ قُلْنَ لَنَا / لَيْلَايَ مِنْكُمْ أَمْ لَيْلَى مِنَ الْبَشَرِ”⁵⁹ beyitinde Mecnun'un zikretmekten zevk aldığı cümlede müsnedün ileyh olan Leyla ismini iki kez zikretmesi de buna örnek olarak gösterilebilir.

1.2.5. Muhatabın azamet sahibi bir konumda olması hasebiyle mütekellimin, onun kulak vermesini arzuladığı bir makamda müsnedün ileyh'in cümleyi uzun tutmak için zikredilmesidir. Buna örnek olarak Hz.Musa(as.)'ın Allah (c.c.) ile daha fazla konuşabilmek için şu âyet-i kerime'de olduğu gibi sözü uzatması verilebilir. { هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَى }⁶⁰ “O benim değneğimdir. Ona dayanırım, onunla koyunlarıma yaprak silkelerim. Onunla başka işlerimi de görürüm.”⁶¹ Cümle “değneğim” “عصاي” kelimesi ile başlamamaktadır. “O” “هي” kelimesi ile başlamaktadır. Yani cümle müsnedün ileyh ile başlamıştır. Bu durum sözü uzatma amacı taşımaktadır.⁶²

Buna benzer bir başka nükte de şu ayet-i kerimede mevcuttur.

⁵⁴ Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 1/208.

⁵⁵ Sekkâkî, *Miftah*, 268.

⁵⁶ Bulut, *el-Belâga*, 38.

⁵⁷ Sekkâkî, *Miftah*, 268.

⁵⁸ Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 1/208.

⁵⁹ Muhammed Zihni, *Kavlul-Ceyyid* (İstanbul: 1304), 93, 478.

⁶⁰ Taha 20/18.

⁶¹ Taha 20/18.

⁶² Sekkâkî, *Miftah*, 268.

{قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ} ⁶³ “Cevaben dediler ki: Putlara ibadet ediyoruz. Ve etmeye devam edeceğiz.” ⁶⁴ Bu ayet-i kerimede putperestler kendilerine sorulan soruya uygun bir şekilde cevap verip kısaca “أصناما” demek yerine, putlara tapmaktan mutlu olduklarını ve tapmaya devam etmekle övündüklerini ifade etme gayesiyle cümleyi uzatmışlardır. ⁶⁵

Buna benzer bir durum da bir cümlenin iftihar, övünme vs. gibi daha başka uygun makamlarda uzun tutulabilmesinde vardır. Örneğin: “من ريك؟” “Peygamberin kim?” diye sorulduğu vakit başka vasıflarla birlikte şu şekilde “نبينا حبيب الله أبو القاسم محمد بن عبد الله صلى الله عليه وسلم” cevabın verilmesi müsnedün ileyhin cümlede uzun tutularak zikredilmesidir. ⁶⁶

1.2.6. Müsnedün ileyh korkutmak maksadıyla zikredilir. “أمير المؤمنين يأمرك” “Müminlerin emiri sana bunu emrediyor.” cümlesi buna misaldir. Yine müsnedün ileyh hayret izhar etmek için zikredilir. “صبي قاوم الأسد” “Çocuk aslana mukavemet ediyor!” örneğinde olduğu gibi. Bundan başka müsnedün ileyh bir davada şahit tutmak veya inkâra yol bulmaması için muhataba itiraf ettirmek amacıyla cümle içerisinde zikredilebilir. Mesela bir hadiseye şahit olan kişiye “Bu şekilde mi sattı?” denir de o da cevaben “زيد باع كذا كذا” “Zeyd, şunu şu kadara sattı.” der ve müsnedün ileyh olan Zeyd’i zikreder. Böylece ortada bir itibas kalmaz ve aleyhine şahitlik yapılan kişi de artık bunu inkâra bir mecal bulamaz. Yukarıda anlatılan durumlar karinenin varlığı söz konusu olduğunda geçerli olan durumlardır. ⁶⁷

1.2.7. Müsnedün ileyhin zikredilmesini gerektiren zorunlu nedenlerden biri de müsnedin, her müsnedün ileyhe nispeti mümkün olan umumi bir şey olup amaçlanan şeyin ise müsnedi belirli bir müsnedün ileyhe tahsis etmek olmasıdır. Örneğin; “زيد قائم” “Zeyd ayaktadır.”, “عمرو ذاهب” “Amr gitmektedir.”, “خالد في الدار” “Halid evdedir.” ⁶⁸ Örneklerde de görüldüğü üzere Müsned her türlü müsnedün ileyhi kapsayacak bir umumiliğe sahiptir. Ancak müsned, belli bir müsnedün ileyhe tahsis edilince artık müsnedün ileyh zikredilmek zorunda kalınır.

Kazvini ise bu duruma şöyle bir itiraz getirir ve der ki; müsnedün ileyh şayet cümlede karine varsa zikredilmez. Çünkü karine yoksa hazfine sebep olacak bir şey de yok demektir. Bu durumda müsnedün ileyhin zikredilme sebebi sorulmaz. Çünkü hazfedilmesini gerektirecek sebep yoktur ve aslolan müsnedün ileyhin zikredilmesidir. ⁶⁹

⁶³ eş-Şuarâ 26/71.

⁶⁴ eş-Şuarâ 26/71.

⁶⁵ Sekkâkî, *Miftah*, 268.

⁶⁶ Teftâzânî, *el-Mutavvel*, I/208.

⁶⁷ Teftâzânî, *el-Mutavvel*, I/208.

⁶⁸ Sekkâkî, *Miftah*, 267.

⁶⁹ Teftâzânî, *el-Mutavvel*, I/211.

Burada örnek olarak İmruu'l Kays b. Abbas el-Kindî'ye ait şu beyit verilebilir.

وَالْبِرُّ خَيْرٌ حَقِيبَةَ الرَّحْلِ   اللَّهُ أَنْجَحُ مَا طَلَبْتَ بِهِ

“Allah, en kolay ulaşılabildiğin matlubundur. İyilik de en hayırlı yolculuk çantasıdır.”⁷⁰

Bu konuya başka bir örnek de Ebû Zueyb el-Huzelî'ye ait şu beyittir;

وَأِذَا تَرَدُّتْ إِلَى قَلِيلٍ تَمْنَعُ   النَّفْسُ رَاغِبَةً إِذَا رَغِبَتْهَا

“Nefsi isteklendirdiğin zaman o da istekli olur. Nefis azlığa alıştırıldığında ize azla yetinir.”⁷¹

1.3. Müsnedün İleyhin Takdim Edilmesi

Bilindiği üzere her cümlemin kendine özgü bir tertibi vardır. İsim cümlesi mübtedâ (müsnedün ileyh), haber (müsned) den oluşur. Fiil cümlesi fiil ile başlar ve onu fail takip eder. Daha sonra meful, zarf, hal ve temyiz onu takip eder. Ancak bazı durumlarda cümle belirttiğimiz bu düzen içinde gelmez. Takdim edilmesi gereken bir öge tehir edilirken, tehir edilmesi gereken bir öge ise takdim edilebilir.⁷² Ancak burada aslolan müsnedün ileyhın takdim edilmesidir. Çünkü bu gerekli olandır.⁷³

Müsnedün ileyhının takdim edilmesinin kimi sebepleri vardır ki bunlardan bir kaçışöyle sıralanabilir.

1.3.1. Müsnedün ileyhın zikrinin müsneden daha önemli olması durumunda müsnede takdim edilir. Çünkü müsnedün ileyh, mahkumun aleyhtir (hakkında hükümde bulunulan)dır. Müsned ise mahkumun bihtir (kendisiyle hüküm verilendir.) Bu ikisinin birlikteliğinden hüküm ortaya çıkmaktadır. Ancak hükmün ortaya çıkması için önce mahkumun aleyhin bulunması gerekmektedir. Daha sonra mahkumun bih ortaya çıkmaktadır. Sonra da hüküm ortaya çıkar. Bu durumda mahkumun aleyh, hükümden önce tahakkuk etmiş olmalıdır ki bu asıldır ve asıldan dönmeyi gerektirecek bir durum da olmadığı zamanlarda geçerlidir. Bu durum isim cümlesi için kabul gören bir olgudur. Fiil cümlesinde önce mahkumun bih gelir. Daha sonra mahkumun aleyh gelir. Çünkü mahkumun bih fiildir. Mahkumun aleyh ise faildir. Fiil âmil, fail mamuldür. Âmil her daim mamulden önce gelir.⁷⁴

⁷⁰ Sekkâki, *Miftah*, 268.

⁷¹ Sekkâki, *Miftah*, 268.

⁷² Bulut, *el-Belâga*, 40

⁷³ Ebü'l-Meâlî Celâlüddin Kazvîni, *el-İzah fi ulûmi'l-belâga* (Beyrut: Dâru'l Kütübî'l-İlmiyye,1985) 64.

⁷⁴ Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 1/303.

1.3.2. Müsnedün ileyh soru anlamı taşıyorsa müsnede takdim edilir. Örneğin: “أيهم ؟ منطلق” “Hangisi ayrıldı.”⁷⁵

1.3.3. Müsned İleyh şan ve kıssa zamiri olduğunda da müsnede takdim edilir. Örneğin: “هو زيد منطلق” “(O) Zeyd, ayrılmıştır.”⁷⁶

1.3.4. Haber yani müsned zikredildiğinde muhatabın zihninde iyice yer etmesi ve muhatabı habere karşı iştiyaklı hale getirmek için müsnedün ileyh takdim edilir. Örneğin: “صديقك فلان الفاعل الصانع رجل صدوق” “Şu falan sanatkâr arkadaşın çok doğru bir adamdır.”⁷⁷ Örnekte de görüldüğü üzere müsnedün ileyh olabildiğince uzatılarak müsnede olan iştiyak artırılmıştır. {إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىكُمْ} ⁷⁸ “Allah'ın en üstün olanınız O'ndan en çok korkmanızdır.”⁷⁹ ayetinde “أكرمكم” müsnedün ileyhtir ve teşvik için “عند الله” kelimesi ile uzatılmıştır. “أتقاكم” kelimesi ise müsnedir. Görüldüğü üzere müsnedün ileyh'in bu kadar uzatılması müsnedi duymaya olan iştiyakı artırmak içindir.

İsm-i mevsullerle başlayan cümlelerde de yine muhatabda müsnedi duymaya bir iştiyak uyandırma özelliği vardır. Örneğin: “زيد منطلق” “Zeyd ayrılmıştır.” demek yerine “الذي زيد هو” “Adı Zeyd olan kişi, işte o ayrılmıştır.” Demek muhatabta dinleme iştiyakını artırmaktadır. Yine “خير مقدمك سرنى” “Geliş haberin beni sevindirdi.” demek yerine “الذي خبره سرنى مقدمك” “Beni asıl sevindiren senin geliş haberindir.” ya da “الذي خبره سرنى مقدمك” “Beni sevindiren haber senin gelişindir.” demek.⁸⁰

Ebu'l Ala'l Maarri'nin şu beyiti de müsnedün ileyh'in insanda müsnede olan iştiyakını artırmaya örnek olarak verilebilir.

وَالَّذِي حَارَتْ الْبَرِيَّةُ فِيهِ حَيَوَانٌ مُسْتَحْدِثٌ مِنْ جَمَادٍ

“Mahlukatın hayrete düştüğü bu şey, cansız bir şeyden var edilmiş canlı bir şeydir.”⁸¹

1.3.5. Başka bir durum olarak da müsnedün ileyh'in müsnede olan takdiminde isnadın güçlenmesi gayesi güdülebilmektedir. Örneğin: “أنا عرفت” “Ben bildim.” cümlesinde “أنا” müsnedün ileyh “عرفت” ise müsnedir. Müsned ile müsnedün ileyh arasındaki isnat, zamirin

⁷⁵ Sekkâkî, *Miftah*, 291.

⁷⁶ Sekkâkî, *Miftah*, 291.

⁷⁷ Sekkâkî, *Miftah*, 291.

⁷⁸ el-Hucurât 49/13.

⁷⁹ el-Hucurât 49/13.

⁸⁰ Sekkâkî, *Miftah*, 291.

⁸¹ Kazvînî, *el-Îzah*, 64.

tekrar etmesi dolayısıyla güçlenmektedir. Burada sadece bilme hükmü güçlü bir şekilde ifade edilmiştir. “أنا” zamirinin takdim edildiği var sayılırsa da bu takdim ancak tahsis ifade etmek içindir. Böylece cümlenin manası “Başkası değil ben bildim.” şeklinde olmaktadır.⁸²

1.3.6. Müsnedün ileyh, iyimserlik veya kötümserlik mânalarına uygun bir kelime olduğunda muhatabı sevindirmek veya üzme için takdim edilebilir. Örneğin; “سعيد بن سعيد” “Saîd b. Saîd falanın evindedir.” ya da “سفاك بن جراح في دار صديقك” “Seffâk b. Cerrâh arkadaşının evindedir.”⁸³ Bu iki cümlede Said b. Said anlam itibari ile her ne kadar özel isim olsa da anlamı saadet demektir. Cümleye bu şekilde başlamak karşıdaki kişiye “saadet senin evindedir.” demek gibidir ki bu muhatabı mutlu edecektir. İkinci cümlede ise Seffak b. Cerrah ismindeki Seffak kelimesi kan dökücü anlamına gelirken Cerrah kelimesi ise yaran, parçalayan anlamına gelir. Muhatab ilk bu kelimeyi duyunca ona “kan dökücü senin evindedir.” denmiş olunacak ki bu cümle muhatabı hüznlendirecektir. Ancak Türkçemizde bu kullanıma pek rastlanmamaktadır.

1.3.7. Müsned İleyhin haberle nitelenmesinin istenen maksat olduğu durumlarda müsnedün ileyh takdim edilir. Örneğin: “كيف الزاهد؟” “Zâhid nasıldır?” diye bir soru sorulduğunda “الزاهد يشرب و يطرب” “Zâhid içiyor ve eğleniyor.” diye cevap verilir.⁸⁴ Örneklerde de görüldüğü üzere müsnedün ileyhden sonra süreklilik ifade eden muzari fiil kullanılmıştır. Süreklilik ifade etmesine delil ise sorulan soruda “كيف” soru edatının bulunmasıdır. Çünkü bu soru edatı örfte genellikle sürekliliği ifade etmek için kullanılır.⁸⁵

1.3.8. Müsnedün ileyhinin takdim edilmesi daha fazla hususiyet bildiriyorsa müsnedün ileyhi takdim etmek gerekmektedir. Örneğin:

مَتَى تَهْرُزُ بَنِي قَطَنِ تَجِدُهُمْ   سُيُوفًا فِي عَوَاتِقِهِمْ سُيُوفُ
جُلُوسٌ فِي مَجَالِسِهِمْ رِزَانٌ   وَإِنْ صَيَّفَ أَلَمَ فَهَمْ خُفُوفٌ.

“Beni Katan’ı ne zaman şöyle bir silkelediğinde onları işlerini yerine getirmede bir kılıç gibi bulursun. Omuzlarında da daima kılıçları mevcuttur.

Meclislerinde vakarla otururlar. Bir misafir geldiğinde de onlar çok seridirler.”

Bu beyitte istişhad yeri “فهم خفوف” “onlar ona hizmet için çok seridirler.”⁸⁶

Yine mesela Eş’ar er-Rukbân el-Esedî’nin şu beyitinde olduğu gibi:

⁸² Sekkâkî, *Miftah*, 292.

⁸³ Sekkâkî, *Miftah*, 292.

⁸⁴ Sekkâkî, *Miftah*, 292.

⁸⁵ Sekkâkî, *Miftah*, 292.

⁸⁶ Sekkâkî, *Miftah*, 292.

بِحَسْبِكَ فِي الْقَوْمِ أَنْ يَعْلَمُوا
مَسِيحٌ مَلِيخٌ كَلَحَمِ الْحَوَارِ
بِأَنَّكَ فِيهِمْ غَنِيٌّ مُضِرٌّ
لَا أَنْتَ حُلُوٌّ وَلَا أَنْتَ مُرٌّ

“Kavminin seni zengin, varlıklı fakat deve yavrusunun eti gibi tatsız, sevimsiz ve ne dostlara faydası ne de düşmanlara zararı olan biri olarak tanımaları sana yeter.”⁸⁷

1.3.9. Müsnedün ileyh, hatırdan hiç çıkmayan bir şey olduğunu veya zikrinden lezzet alınan bir şey olduğunu vehmettirme veya bunlara benzer başka herhangi bir gaye sebebiyle takdim edilir. Örneğin müsnedün ileyhin tazimini izhar etmek de takdiminin daha önemli olmasına bir sebeptir. Bu duruma “رجل فاضل في الدار” “Faziletli adam evdedir.” cümlesi misaldir. Ayrıca {وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِنْدَهُ} ⁸⁸ “Belirlenmiş vakit(in ilmi) onun katındadır.”⁸⁹ ayeti de buna örnektir. Ya da örneğin müsnedün ileyhin tahkirini izhar etmek de takdiminin daha önemli olmasına bir sebeptir. Bu duruma “رجل جاهل في الدار” “Cahil adam evdedir.” Cümlesi örnektir.

1.4. Müsned İleyhin Tehir Edilmesi

Müsnedin takdim edilmesini gerektiren sebeplerden birinin vuku bulması halinde müsnedün ileyh tehir edilir.

2. Müsned

Müsnedün ileyh cümlelerin değişmeyen sabit bir ögesi iken müsned cümlelerin değişebilen bir ögesidir. Müsned de tıpkı müsnedün ileyh gibi değişik suretlerde gelebilmektedir. Muktezayı hale göre müsned de müsnedün ileyh gibi bazen hazfedilebilmektedir, zikredilebilmektedir, takdim ve tehir edilebilmektedir.

2.1. Müsnedin Hazfedilmesi

Sekkâki müsned konusunu ele alırken “müsnedin hazfedilmesi” şeklinde bir ifade kullanmıştır. Ancak Kazvînî ise müsnedün ileyh için “hazfedilme” tabiri kullanırken müsned için “terk edilme” tabirini kullanmıştır. Burada şöyle bir nükte vardır ki o da; müsnedün ileyh bir cümledeki en temel ve en büyük rükündür. Bir cümlede ona olan ihtiyaç müsnede olan ihtiyacın üstündedir. Bu açıdan bir cümlede müsnedün ileyh zikredilmediği vakit sanki kendisine duyulan aşırı ihtiyaçtan ötürü önce kullanılmış da sonra da bir gayeye binaen hazfedilmiştir. Müsned için ise durum bu değildir. Çünkü o, kendisine duyulan ihtiyaç açısından bu şekilde değildir. Bu açıdan da terk edilmesi ve bir gayeye binaen cümlede hiç kullanılmamış olması caizdir.⁹⁰

⁸⁷ Sekkâkî, *Miftah*, 292.

⁸⁸ el-En’âm 6/2.

⁸⁹ el-En’âm 6/2

⁹⁰ Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 1/413.

2.1.1. İttibâ'u'l-İsti'mal⁹¹ denilen Araplarda semâi olarak aktarılmış olması ve cümlelerin özel kullanımlarına göre kurulmuş olması durumunda müsned hazfedilir. Araplar için bu kullanım oldukça meşhurdur. Örneğin; “ضربي زيدا قائما” “Zeydi dövmem ayakta iken oldu.” Cümlesinde müsned mahzuftur. Çünkü müsnedün ileyh zaten müsnele işaret etmektedir. Cümlelerin aslı şu şekilde olup “ضربي زيدا حاصل عند قيامه” cümlede “حاصل” kelimesi müsneddir ve hazfedilmiştir.⁹²

2.1.2. Müsned abesten kaçınma gayesi ile hazfedilebilir. Örneğin: “زيد منطلق وعمر” “Zeyd ayrılmıştır, Amr da” bu cümlede “عمر” kelimesinden sonra “منطلق” kelimesi müsned olarak gelmesi gerekirken abes olacağı için hazfedilmiştir.⁹³

Yine başka bir örnek de Dâbi b. Hâris el-Bürcümî'ye ait şu beyittir;

وَمَنْ يَكُ أَمْسَى بِالْمَدِينَةِ رَحْلُهُ   فَأِنِّي وَ قَيَّارٌ بِهَا لَغَرِيبٌ

“Evi Medine’de olanlar (güzel bir vaziyetteyken ben ve devem Kayyâr ise güzel bir vaziyette değiliz.) Çünkü ben ve devem Kayyâr bu şehirde gurbetteyiz.”⁹⁴

Bu beyitte “قيار” şairin devesinin ismidir. Beytin ikinci mısrasındaki müsned hazfedilmiştir. Aslında beytin asıl anlamı şudur: “إني لغريب و قيار أيضا غريب” “Ben gurbetteyim ve Kayyâr da gurbettedir.” Müsnedin hazfedilmesi ise üzüntü duyma ve de vezni muhafaza etmeden ötürü makamın dar olmasıyla beraber cümlede ihtirasa gitme ve zâhiren abese düşmekten sakınma kastından dolayıdır.⁹⁵

2.1.3. Müsned abesle birlikte yer darlığı sözkonusu ise yine hazfedilebilir. Örneğin: Amr b. İmruu'l-Kays en-Ensârî'nin şu beytinde olduğu gibi:

نَحْنُ بِمَا عِنْدَنَا وَأَنْتَ بِمَا   عِنْدَكَ رَاضٍ وَالرَّأْيُ مُخْتَلِفٌ

“Görüşlerimiz farklı olmakla beraber biz kendi görüşümüze sen de kendi görüşüne razısın.”⁹⁶

Bu beyitte “راض” kelimesi müsneddir ve mekan darlığından ilk defa da hazfedilmiş, ikinci defada zikredilmiştir.⁹⁷

⁹¹ Araplarda semâi olarak alınan ve de Araplarca meşhur olan bir takım ifade kalıplarına göre cümleyi kurmak demektir.

⁹² Sekkâkî, *Miftah*, 306.

⁹³ Sekkâkî, *Miftah*, 306.

⁹⁴ Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 1/413-414.

⁹⁵ Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 1/413-414.

⁹⁶ Sekkâkî, *Miftah*, 307.

⁹⁷ Sekkâkî, *Miftah*, 307.

Yine başka bir örneği de Mütenebbi'nin şu beyitinde verebiliriz.

قَالَتِ وَقَدْ رَأَتْ أَصْفِرَارِي مَنْ بِهِ؟   وَتَنَهَّدَتْ فَأَجْبَتْهَا الْمُتَنَهِّدُ

“(Sevgili) Beni, yüzüm sararmış hâlde görünce üzüntülü bir şekilde nefes alıp vererek ‘Bunu kim yaptı?’ dedi. Ben de ona: ‘Üzüntülü bir şekilde nefes alıp veren.’ dedim.”

Bu beyitte şairin verdiği cevap “هو المتنهّد” “O, üzüntülü bir şekilde nefes alıp veren insandır.” şeklinde değil de “المتنهّد هو المطالب” “Üzüntülü bir şekilde nefes alıp veren insan, öğrenilmek istenen kişidir.” şeklinde yorumlanırsa müsned hazfedilmiş olur.⁹⁸

Aynı durum Amr b. Ahmer’e ait şu beyit için de geçerlidir.

رَمَانِي بِأَمْرٍ كُنْتُ مِنْهُ وَالِدِي   بَرِيئًا وَمِنْ أَجْلِ الطَّوِيِّ رَمَانِي

“Bana öyle bir töhmette bulundu ki ben ve babam ondan beriyiz. Kuyudan dolayı bana bu töhmette bulundu.”

Buradaki “بريئا” kelimesi “والدي” kelimesinin müsnedidir. “كنت” kelimesinin müsnedi ise mahzuftur.⁹⁹

2.1.4. Cümlede zikredilen ögenin hem müsned hem de müsnedün ileyhe hamledilmesi durumunda daha çok anlam ifade edecek olması hasebiyle müsned hazfedilebilir.

Örneğin: {فَصَبْرٌ جَمِيلٌ}¹⁰⁰ cümlesine baktığımızda iki ihtimali de görme durumumuz olacaktır. Birincisi; “فصبر جميل أجمل” “güzel sabır en iyisidir.” İkincisi; “فأمرني صبر جميل” “benim durumum güzel bir sabırdır.” Birinci cümlede “صبر” kelimesi müsnedün ileyih iken ikinci cümlede müsneddir. Bundan dolayı birinci cümlede müsned olan “أجمل” kelimesi hazfedilmiştir.¹⁰¹

Yine başka bir örnek de: {طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ}¹⁰² ayetinde geçmektedir. Bu ayet-i kerimeyi iki şekilde yorumlayabiliriz. Birincisi: “طاعة معروفة أمثل” “Makul bir itaat en güzelidir.” İkincisi: “طاعتكم طاعة معروفة” “Sizin itaatınız bilinen bir itaattir.” Birinci cümlede “طاعة” kelimesi

⁹⁸ Sekkâkî, *Miftah*, 306.

⁹⁹ Tefâtânî, *el-Mutavvel*, 1/416.

¹⁰⁰ Yûsuf 12/18.

¹⁰¹ eş-Şuarâ 26/71.

¹⁰² en-Nûr 24/53.

müsnedün ileyh iken ikinci cümlede müsnedir. Bundan dolayı birinci cümlede müsned olan “أجمل” kelimesi hazfedilmiştir.¹⁰³

2.1.5. Müsnedin hazfi durumunda aklın muarrif olduğunu, zikri durumunda ise zâhiren lafzın muarrif olduğunu hayale getirme, bildirme gayesi güdülüyorsa –ki bu iki muarrif arasında büyük bir fark vardır– yine müsned hazfedilir.¹⁰⁴ Buna örnek olarak şu ayet-i kerime verilebilir. {وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضَوْهُ} ¹⁰⁵ “Allah ve Resûlü’nü razı etmeleri daha önceliklidir.”¹⁰⁶

2.1.6. Müsnedin zikredilmesi hâlinde kastedilmek istenmeyen bir anlam ortaya çıkacaksa bu durumda müsned hazfedilir. Örneğin: “أزيد عندك أم عمرو؟” “Zeyd mi yanında yoksa Amr mı?” değil de müsnedi zikredip “أزيد عندك أم عمرو؟” “Zeyd mi yanında, hayır hayır, Amr mı yanında?” dediğinde bu durumda ikinci örnekte zikredilen müsned olan “عندك” kelimesi “أم” edatını muttasıla olmaktan çıkarıp munkatîa yapar.¹⁰⁷

2.2. Müsnedin Zikredilmesi

Müsned de tıpkı müsnedün ileyh gibi aynı sebeplerden ötürü zikredilebilmektedir. Ancak hazfi gerektiren bir şey olmadığı sürece aslolan müsnedin cümle içerisinde zikredilmesidir. Örneğin: “زيد قائم” “Zeyd ayakta.”¹⁰⁸

2.2.1. Müsnedin isim olduğunu belirtme gayesi güdülüyorsa müsned cümle içinde zikredilir. Örneğin: “زيد عالم” “Zeyd bilgilidir.” Görüldüğü üzere müsned isimdir ve sübut ifade eder. Çünkü isimde asıl olan –ister sıfat olsun ister olmasın– sübuta delalet etmesidir.¹⁰⁹

Cüveyye b. Nadr’a ait şu beyit de buna örnektir.

لَكِنَّ يَمُرُّ عَلَيْهَا وَهُوَ مُنْطَلِقٌ   لَا يَأْتِي الدَّرْهَمُ الْمَضْرُوبُ صُرَّتَنَا

“Basılmış dirhemler bizim kesemize alışmaz. Lakin daima ayrılmak üzere ona şöyle uğrar.”

“صرة” kelimesi içinde dirhemlerin toplandığı şeye denmektedir. Yani ayrılmak, herhangi bir teceddüd söz konusu olmaksızın o dirhemler için sabit ve daimidir.¹¹⁰

¹⁰³ Sekkâkî, *Miftah*, 307.

¹⁰⁴ Sekkâkî, *Miftah*, 306.

¹⁰⁵ et-Tevbe 9/62.

¹⁰⁶ et-Tevbe 9/62.

¹⁰⁷ Sekkâkî, *Miftah*, 307.

¹⁰⁸ Sekkâkî, *Miftah*, 307.

¹⁰⁹ Sekkâkî, *Miftah*, 307.

¹¹⁰ Teftâzânî, *el-Mutavvel*, I/442.

2.2.2. Yine müsnedin fiil olduğunu belirtme gayesi güdülüyorsa müsned cümle içinde zikredilir.

Örneğin: “زيد علم” Zeyd bildi.” Bu cümlede müsned fiildir ve teceddüd ifade eder. Çünkü fiilde asıl olan yenilenme ve bir oluşturma.¹¹¹

Tarîf b. Temîm’e ait olan şu beyitte buna bir örnektir.

أَوْ كَلَّمَا وَرَدَتْ عُكَاظُ قَبِيلَةٍ   بَعَثُوا إِلَيَّ عَرِيفُهُمْ يَتَوَسَّمُ

“Ukâz panayırına her kabile geldiğinde, (simanı) gözetleyip durup (böylece beni tanınması için) önderlerini mi gönderirler.”

Müsned olan “يتوسم” fiili teceddüd ifade eder. Çünkü bu fiil simalara dikkatlice bakıp alamet aramak manasına gelip bu bakış bu liderlerden peyderpey meydana gelip durmakta ve de bu bakış onlardan anbean sadır olmaktadır.¹¹²

2.2.3. Müsnedin zarf olduğunu belirtme gayesi varsa yine müsned zikredilir.

Örneğin: “زيد في الدار” “Zeyd evdedir.” Bu durumda ise cümlede Zeyd kelimesinden sonra “حاصل” “mevcuttur” veya “حصل” “mevcut oldu.” Kelimelerinin takdir edilmesine göre sübut ya da teceddüt ihtimallerini ifade eder.¹¹³

2.2.4. Muhatabın akli kıt biri olduğuna dair tarzde bulunmak amacıyla müsned cümle içerisinde zikredilir. Örneğin: “من نبيكم؟” “peygamberiniz kim?” cümlesine “محمد نبينا” “peygamberimiz Muhammed’dir.” şeklinde cevap vermek muhatabın aklına bir işarettir.¹¹⁴

2.2.5. Müsned pekiştirme ifade ediyorsa cümlede zikredilir. Örneğin; “الله إلهنا”¹¹⁵

2.2.6. Müsnedi zikretmekten haz alma gayesi güdülüyorsa müsnedin zikredildiğini görürüz.¹¹⁶

2.2.7. Müsnedi zikretmek suretiyle müsnedün ileyhi tazim veya tahkir etme gayesi güdülüyorsa müsned zikredilir.¹¹⁷

2.2.8. Cümleyi uzun tutma amacı güdülüyorsa veya makam da sözü uzatma makamıysa müsned zikredilir.¹¹⁸

¹¹¹ Sekkâkî, *Miftah*, 307.

¹¹² Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 1/441.

¹¹³ Sekkâkî, *Miftah*, 307.

¹¹⁴ Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 1/430.

¹¹⁵ Sekkâkî, *Miftah*, 308.

¹¹⁶ Sekkâkî, *Miftah*, 307.

¹¹⁷ Sekkâkî, *Miftah*, 307.

¹¹⁸ Sekkâkî, *Miftah*, 307.

2.3. Müsnedin Takdim Edilmesi

Müsned müsnedün ileyh şu durumlarda takdim edilir.

2.3.1. Müsned soru manası içeriyorsa müsnedün ileyhe takdim edilebilir. Örneğin; “كيف زيد؟” “Zeyd nasıl?”, “أين عمر؟”, “Amr nerede?”, “متى الجواب؟”, “Cevap ne zaman?”¹¹⁹

2.3.2. Müsned, müsned ileyh ile tahsis edilmek isteniyorsa müsned, müsnedün ileyhe takdim edilir.¹²⁰

Örneğin: {لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينٌ} ¹²¹ “Sizin dininiz size benim dinim banadır.”¹²² Bu ayetteki kasr hakiki olmayan yani kasr-ı izafîdir. Manası ise “Sizin bana ait olmakla muttasıflığa değil size ait olmakla muttasıflığa kasredilmiştir. Benim dinim de size ait olmakla muttasıflığa değil bana ait olmakla muttasıflığa kasredilmiştir.” şeklindedir. Buradaki kasr zannedildiği gibi sıfatın mevsufa kasrı değil, mevsufun sıfat üzerine kasrı kabilindedir.¹²³

Başka bir örnek de, “زيد إما قائم وإما قاعد” “Zeyd ya ayaktadır ya da oturmuştur.” deyip de Zeyd’i ayakta olmakla ya da oturmuş olmakla tahsis etmeyen ve bu iki durum arasında gidip gelen kişiye “قائم هو” “Ayaktadır o.” demek müsnedin takdimine örnektir.

2.3.3. Kullanılan ifadenin sıfat değil de haber olduğuna dikkat çekmek için müsned takdim edilir.

Örneğin; “جاءني راكبا رجل” “Bir adam binitli halde bana geldi.” Bu cümlede mübtedâ olan “رجل” kelimesi nekredir. Şayet “راكبا” kelimesi “رجل” kelimesinden sonra gelseydi merfu olup onun sıfatı olarak algılanabilirdi. Sıfat mevsufuna takdim edilemeyeceğine göre burada mübtedâ nekre olup haber de zarf olduğu takdirde haber olan müsned takdim edilir.¹²⁴ Şu ayet-i kerime de bu duruma bir örnektir: {وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ} ¹²⁵ “Artık sizin için yeryüzünde bir zamana kadar bir yerleşme ve bir faydalanma vardır.”

Yine müsnedin takdimine dair şu beyitleri de örnek verebiliriz.

Hz. Hasan b. Sâbit’in şu beyiti:

وَهَمَّتْهُ الصُّغْرَىٰ أَجْلٌ مِّنَ الدَّهْرِ

لَهُ هِمَمٌ لَا مُنْتَهَىٰ لِكِبَارِهَا

¹¹⁹ Sekkâkî, *Miftah*, 321.

¹²⁰ Sekkâkî, *Miftah*, 321.

¹²¹ el-Kâfirûn 109/6.

¹²² el-Kâfirûn 109/6.

¹²³ Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 1/523.

¹²⁴ Sekkâkî, *Miftah*, 323.

¹²⁵ el-Bakara 2/36.

“Onun öyle âlicenaplıkları vardır ki büyük olanlarının bir sınırı yoktur. En küçük âlicenaplığı bile tüm zamanlardan daha kıymetlidir.”¹²⁶

Burada mûsned yani “له” kelimesi, mübtedân, yani “همم” kelimesinden sonra getirilseydi, bu durumda onun haberi değil sıfatı olduğu zannedilebilirdi.

Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî'nin şu beyiti:

لَهَا حَلَقٌ ضَيْقٌ لَوْ أَنَّ وَضِيئَهُ   فَوَإِذَاكَ لَمْ يَخْطُرْ بِقَلْبِكَ هَاجِسٌ

“O zırhın o kadar sık halkaları vardır ki, şayet o zırhın dokuması senin kalbin olsaydı, kalbine hiçbir düşünce doğmazdı.”¹²⁷

Mervân b. Ebi Hafsa'ya ait şu beyit:

عِنْدَ الْمُلُوكِ مَضَرَّةٌ وَمَنَافِعُ   وَأَرَى الْبِرَامِكَ لَا تَضُرُّ وَتَنْفَعُ

“Krallar nezdinde birtakım zararlar ve faydalar vardır. Fakat Bermekilerin ne zarar ne de fayda verdiklerini düşünüyorum.”¹²⁸

Hansâ'nın şu beyiti:

أَعْرَأَبَلَجَ يَأْتُمُّ الْهُدَاةُ بِهِ   كَأَنَّهُ عَلِمَ فِي رَأْسِهِ نَارٌ

“(Sahr) rehberlerin bile kendisine tabi olduğu şerefli ve de parlak biridir. O, başında ateş olan yüksek bir dağ gibidir.”¹²⁹

2.3.4. Mûsnedin takdimi ile bir şekilde mûsnedün ileyhin zikredilmesine kişinin içinde bir özlem oluşturuyorsa bu durumda mûsned takdim edilir. Örneğin:

ثَلَاثَةٌ تُشْرِقُ الدُّنْيَا بِيَهْجَتِهَا   شَمْسُ الضُّحَى وَأَبُو إِسْحَاقَ وَالْقَمَرُ

“Üç şey vardır ki onların parlaklığıyla dünya aydınlanır: Duha vakti güneşi, Ebu İshak ve Ay.”

Bu beytin aslı şu şekilde olmalıydı.

شَمْسُ الضُّحَى وَأَبُو إِسْحَاقَ وَالْقَمَرُ   ثَلَاثَةٌ تُشْرِقُ الدُّنْيَا بِيَهْجَتِهَا

Beyitte Abbasi halifesi Harun Reşit övülmektedir. “أبو إسحاق” künyesidir. “ببهجة” Sevinç ve güzellik demektir. “شمس الضحي” ifadesinde güneş kelimesine duha kelimesi izafet edilmiştir. Çünkü sıcak ülkelerde güneşin en iyi vakti duha vaktidir. Harun Reşit'in

¹²⁶ Sekkâkî, *Miftah*, 322.

¹²⁷ Sekkâkî, *Miftah*, 322.

¹²⁸ Sekkâkî, *Miftah*, 322.

¹²⁹ Sekkâkî, *Miftah*, 322.

zikredilmesinden önce sırasıyla bazı kelimeler zikredilmiştir ki bu kelimeler müsneddir. Müsned olan bu kelimelerin öncelikli olarak zikredilmesi müsnedün ileyh olan Harun Reşid'in duyulmasına dair insanda bir iştihak oluşturur. Bu da müsnedin takdim edilme sebeplerinden biridir.¹³⁰

2.4. Müsnedin Tehir Edilmesi

Daha önce müsnedün ileyhın takdim edilmesi gerekli şartları zikrettiğimiz üzere her nerede müsnedün ileyh takdim edilme koşuluna sahipse orada müsned de tehir edilecektir.

Sonuç

Kelâm, isnad denilen olgunun bir tezahürüdür. İsnadın ise beş unsuru vardır. 1- Müsnedün ileyh: Kendisine bir anlam yüklenen isimdir. Yani öznedir. 2- Müsned: Bir isme izafe edilen anlamdır. Buna yüklem denir. Bir isim veya fiil yüklem olarak karşımıza çıkabilir. 3- İsnad: Müsned ve müsnedün ileyh arasındaki olumlu veya olumsuz ilişkiye verilen isimdir. 4- Müteallikat: İzafe terkibi, sıfat terkibi ve şart cümlesi gibi müsned ve müsnedün ileyh ile ilgili unsurlardır. 5- Fâide: İsnadın ortaya çıkarıldığı yeni bir anlama verilen isimdir.

Biz bu çalışmamızda kelâm kavramının müsned ve müsned ileyh açısından oluşumuna dikkat çekmeye çalıştık. Çünkü bilindiği üzere kelâmı müsned ve müsnedün ileyhi arasında oluşan görünmeyen bir bağ olan isnad oluşturmaktadır. Nitekim Hâlil b. Ahmed'e göre "kelâm, sened ve müsnedden ibarettir." Yine Sîbeveyhi de kitabında müsned ve müsnedün ileyhden söz etmiş, müsne de cümlenin ilk ögesi, müsnedün ileyhe ise ikinci ögesi demiştir. Bu iki unsurun birbirinden ayrı olarak var olamayacağını, mânânın sadece bu şekilde kelâmı oluşturacağını belirtmiştir. Buna rağmen ne Hâlil b. Ahmed ne de Sîbeveyhi isnad terimini kullanmışlardır. İsnad günümüzdeki anlamıyla X.yüzyılda kullanılmaya başlamıştır.

İsnadın bir sonucu olan kelâm ise müsned ve müsnedün ileyhın birbiri ile olan bağıntısı sonucunda oluşur. Bu bağıntı şekilleri olabildiğince zengin ve çeşitlidir. Bu araştırmada müsned ve müsnedün ileyhın dört durumu ele alınmıştır ki bu durumlar da kelâmın oluşmasında müsned ve müsnedün ileyhın aralarındaki unsurların ne kadar çeşitli olduğunu ortaya koymuştur. Bu çeşitlilik önce Sekkâki'nin Miftâhu'l Ūlum adlı eserinden alıntılarla ortaya konulurken bu alandaki diğer kaynak eserlerle de bir karşılaştırma yapılmıştır. Bu karşılaştırma sonucu müsned ve müsnedün ileyhın sözü edilen durumları diğer durumlarının ana kaynağını teşkil ettiği ortaya konulmuştur.

Birincisi müsned ve müsnedün ileyhın hazfedilmesidir ki hazfedilmenin önce gelmesi, bir hâdisin valığından önce yokluğu geldiği içindir. Müsnedün ileyhın hazfedilmesi ile ilgili olarak yedi durum ele alınmıştır ki hepsinde müsnedün ileyh hazfedilmiş ve kelâm müsned ile varlığa bürünmüştür. Müsnedin hazfedilmesinde ise altı unsur ele alınmıştır. Bu unsurlarda

¹³⁰ Bulut, *Belâgat*, 44.

müsnedün ileyh cümlede görülmemiş ve sadece müsned ile kelâm vucud bulmuştur. Müsnedün ileyhın zikredilmesi ise yedi unsurda ele alınırken, müsnedin zikredilmesi sekiz unsurda açıklanmıştır. Müsnedün ileyhın takdim edilmesi dokuz unsurda ele alınırken müsnedin takdim edilmesi dört unsurda ele alınmıştır. Müsnedün ileyhın tehir edilmesi durumu ancak müsnedin takdim edilmesi durumunda yine müsnedin tehir edilmesi de ancak müsnedün ileyhın takdim edilmesi gerektiğinde ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Böylece müsned ve müsnedün ileyhın dört durumu kelâmı oluşturması açısından ele alınmıştır.

Kaynakça

- Abbâs, Fadl Hasan. *el-Belâga: Funûnuha ve efnânuhâ*. Ammân: Dârü'l-Für'ân, 1407/1987.
- Atîk, Abdülaziz. *İlmu'l-me'âni*. Beyrut: Darü'n-Nahdati'l-'Arabîyye, ts.
- Aysevî, Abdulhamîd Muhammed. *Mecelletü'l-Ezher*. Kahire: 1989.
- Besyûni, Abdu'l Fettah Feyyud. *İlmu'l-meâni, İlmu'l- Bedîf*. Kahire: Mektebetü Vehbe, 1987.
- Besyûni, Abdü'l Fettah Feyyud. *İlmu'l-meâni: Dirâse belâğıyye ve nakdiyye li-mesâili'l meâni*. Kahire: Mektebetü Vehbe, ts.
- Bulut, Ali, *el-Belâga Muyeşşere*. İstanbul: İFAV, 2016.
- Cüneydî, Ali, *el-Belâgatu'l-ganiyye*. Kahire: Nahdatu Mısır, ts.
- Cürcânî, Ebu Bekr Abdulkâhir b. Abdurrahman b. Muhammed. *Delâilu'l-i'câz f'İlmi'l-me'ânî*. thk. Abdulhamid Hindavi. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1422.
- Kur'an-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 13.Basım, 2007.
- Galâyânî, Mustafa. *Câmi'u'd-durûsi'l-arabiyye*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1414/1993.
- İbn Cînnî, Ebü'l-Feth 'Usman. *el-Hasâis*. nşr. Abülhamit Hindâvî. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1429/2008.
- İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dârü Sâdır, ts.
- Irmak, Mustafa. *Haber ve İnşa*. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- Kazvîni, Ebü'l-Meâlî Celâluddin. *el-İzah fi uûmi'l-belâga*. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1985.
- Nukrekâr, Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdullah b. Muhammed b. Ahmed eş-Şerif el-Huseynî en-Nîsâbûr. *Şerhu'l Fevâidu'l Gıyâsiyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa, 1153, 1a-100a.
- Sekkâkî, Ebi Yakup Yusuf bin Muhammed bin Ali. *Miftâhu'l-'Ulûm*. Lübnan: Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 3.Basım, 1435/2014.
- Seyyid Serîf el-Cürcânî, 'Alî b. Muhammed. *Kitâbü't-ta'rîfât*. Beyrut: Matbaa-i Âmire, 1403/1983.
- Sibeveyh, Amr İbn 'Usman bin Kanbera. *el-Kitâb*. Beyrut: Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2.Basım, 2009.
- Şentürk, Recep. "İsnad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/153-154. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Teftâzânî, Sa'duddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer. *el-Mutavel*. trc. Zekeriya Çelik. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2019.

Tîbî, Şerefeddin Hüseyin b. Muhammed. *et-Tibyân fi'l-beyân*. nşr. Tefkik el-Abdüllatif Lütfullah. Kuveyt: Menşûrât Câmî'ati'l-Kuveyt, 1986.

Zemahşeri, Ebü'l-Kasım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *Keşşaf*. nşr. Muhammed Abdüsselam Şahin. Beyrut: Dârü'l-kutubi'l-ilmîyye, 2006.

Zihni, Muhammed, *Kavlü'l-Ceyyid*, İstanbul: y.y., 1304.